

2017-05-09

U2017/00057/S

u.remissvar@regeringskansliet.se
Utbildningsdepartementet
103 33 Stockholm

NSPH:s yttrande över betänkandet ”Saknad! Uppmärksamma elevers frånvaro och agera SOU 2016:94”

Nationell Samverkan för Psykisk Hälsa (NSPH) är ett nätverk av patient-, brukar- och anhängigorganisationer inom det psykiatriska området. Nätverket har idag 12 medlemsorganisationer. Dessa organisationer är RFHL (Rättigheter, Frigörelse, Hälsa, Likabehandling), RSMH (Riksförbundet för Social och Mental Hälsa), Riksförbundet Attention, Sveriges Fontänhus, Riksförbundet Balans, Schizofreniförbundet, Frisk & Fri, SPES (SuicidPrevention och Efterlevandes stöd), SHEDO (Self-Harm and Eating Disorders Organisation), Svenska OCD-förbundet, ÅSS (ÅngestSyndromSällskapet) och FMN (Föräldraföreningen Mot Narkotika). Vi ser patienter, brukare och anhöriga som en oumbärlig resurs genom deras unika kunskap och anser att deras perspektiv och erfarenheter bör ha ett större inflytande över beslut och insatser som berör dem både på individ- och systemnivå.

Inledning

Under de senaste 25 åren har den psykiska ohälsan ökat hos barn och unga i Sverige. Trots att den fysiska hälsan för barn är bland den bästa i världen i Sverige så är det mer vanligt här än i andra länder att unga i 15-årsåldern har symtom på nedsatt psykiskt välbefinnande¹. Var femte barn mår dåligt², ungefär 4 % av alla barn har också kontakt med barn- och ungdomspsykiatri³ och barn med funktionsnedsättningar är en grupp som har sämre levnadsvillkor än andra barn på flera olika områden. I den grupp som främst skiljer sig från barn utan funktionsnedsättningar ingår barn med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar.⁴

Skolan har en viktig funktion i samhället på ett flertal sätt; dels genom att säkerställa att alla får den utbildning de har rätt till inför sitt fortsatta liv men också som det forum som når flest barn i samhället. Under en persons uppväxt är skolan ofta en mycket stor del av

---

¹ Barns psykiska ohälsa, www.kunskapsguiden.se, hämtad 2016-07-26

² Bryt tystnaden – barn och unga om samhällets stöd vid psykisk ohälsa (2014) Barnombudsmannen

³ Statistik 2013, www.bup.se, hämtad 2016-07-26

⁴ Folkhälsoinstitutet, Hälsa och välfärd hos barn och unga med funktionsnedsättning 2012, se också Myndigheten för Delaktighet, Barn äger. Handisams slutsatser och förslag utifrån studien Barn och unga med en funktionsnedsättning – en beskrivning av deras vardag, 2014, Respekt (2016), Barnombudsmannen

ens liv, och det är därför avgörande att den ger varje elev så goda förutsättningar som möjligt att få en stabil grund att stå på i vägen vidare ut i vuxenlivet. Samtidigt ser vi att skolan behöver förbättra sitt arbete i att möta olika barns behovs samt att ge stöd till exempelvis barn med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar⁶.

NSPH ser positivt på arbetet med att främja närvaro i skolorna, där NSPH:s målgrupp är överrepresenterade bland de elever som är långvarigt frånvarande. Detta är ett arbete som behöver ske på flera olika plan. Dels handlar det om skolorna; hur tillgängliga skolors verksamheter är, vilken kunskap och kompetens de anställda besitter för att kunna bedriva en pedagogisk verksamhet för barn med olika sorters psykisk ohälsa. Det kan också handla om andra samhälleliga instansers arbete, såsom hur tillgänglig primärvård och psykiatrisk vård är för barn och unga. Sist men inte minst är det av största betydelse att föräldrar till barn med psykisk ohälsa får det stöd de behöver för att kunna ge bästa möjliga stöd till sina barn, men också att de den vård och de stöd som de behöver för egen del.

Utredningen har tagit sig an en viktig fråga och vi instämmer i många av de resonemang som görs. Dock anser vi att fokus på just frånvaron blir för smalt. NSPH vill framhålla vikten av en helhetsbedömning av enskilda elevers situation, där graden av frånvaro endast är en faktor. I många fall saknar vi också konkreta förslag kopplade till de resonemang som görs. I de fall som ytterligare utredningar föreslås, vill vi betona vikten av att något görs redan i dag, för att komma till rätta med de problem som adresseras.

4 Förekomsten av frånvaro

4.7.2 Utredningen bedömer att nationell statistik om frånvaro behövs

NSPH anser liksom utredningen att såväl giltig som ogiltig frånvaro behöver följas upp då all frånvaro påverkar elevens möjlighet att tillgodogöra sig utbildningen. Att en elev på grund av ohälsa är frånvarande från skolan kan bero på hälsoproblem som inte är relaterade till skolan, men de kan också vara ett uttryck för en skolsituation som inte fungerar för eleven. Det är därför viktigt att fånga upp även detta och se vilka åtgärder som kan vara nödvändiga för att elevens skolgång ska kunna förbättras. Detta kan såväl avse åtgärder som behöver ske inom skolans verksamhet som åtgärder som behöver initieras utanför skolans ram, exempelvis genom remittering till barn- och ungdomspsykiatrien.

5 Frånvaro måste uppmärksammas

5.4.2 Utredningens bedömning om registrering av frånvaro

NSPH tillstyrker utredningens förslag. Det är mycket viktigt att såväl ogiltig som giltig frånvaro följs upp. All frånvaro påverkar elevens möjlighet att tillgodogöra sig utbildningen.

---

⁵ Se Skolsituationen för elever med funktionsnedsättningen AD/HD, Skolinspektionen, 2014:9 samt "Inte enligt mallen" Om skolsituationen för elever i grundskolan med diagnos inom autismspektrumtillstånd, Skolinspektionen, 2012:11.

⁶ "Fortfarande svår skolgång för många elever med NPF" – en undersökning om hur barn med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar har det i skolan och hur det påverkar familjen, Riksförbundet Attention, 2016.

Vi ser också mycket positivt på att frånvaron ska uppmärksammas, registreras och analyseras. Det är viktigt att i ett tidigt skede ta reda på orsakerna till frånvaron och vidta åtgärder utifrån elevens situation. Arbetet bör ske med hög grad av delaktighet med elev och vårdnadshavare. Detta kan såväl avse åtgärder som behöver ske inom skolans verksamhet, såsom anpassningar i lärmiljön utifrån elevens behov eller kompetensutvecklingsinsatser för personalen. Vi ser ett stort behov av att det finns möjligheter till individanpassningar; såväl avseende individuellt stöd som gruppsammansättningar eller studietakt. Det kan också handla om åtgärder som involverar andra instanser, exempelvis kontakter och samverkan med barn- och ungdomspsykiatri.

5.4.3 Utredningens bedömning om gemensamma variabler och riktlinjer för uppföljning av frånvaro

NSPH instämmer i utredningens bedömning att uppgift om lärare ska finnas som en central variabel i systemen för uppföljningen. En elevs frånvaro kan absolut ha att göra med undervisningssituationen. Det är också viktigt att funktionshinders- och brukarorganisationerna görs delaktiga i framtagande av de allmänna råden.

5.4.4 Utredningens bedömning om en närvarofunktion på varje skola

NSPH tillstyrker bedömningen. Vi vill betona vikten av att tillräckligt med tid avsätts för denna funktion så att syftet med uppgiften uppfylls. Är det denna person som också ska analysera frånvaron är det viktigt att den personen har god kompetens om riskfaktorerna. Det är också viktigt att en sådan person är bra på att bygga relationer med eleverna samt att det finns möjlighet för eleverna att prata med flera personer ifall kontakterna inte skulle fungera.

6 Riskfaktorer för frånvaro

I detta avsnitt diskuteras riskfaktorer för frånvaro.

I avsnittet 6.4.1 redogörs för skillnader i synen på orsaker till frånvaro. Skolan pekar främst mot faktorer inom familjen eller hos eleven, föräldrar rapporterar primärt skolfaktorer och elever skolfaktorer och sociala faktorer. Utredningen skriver också att skillnaden i synen på vad som bidrar till frånvaro kan resultera i att fel insatser ges. NSPH instämmer i detta, och vill lyfta vikten av att skolan lyssnar in eleven och elevens vårdnadshavare. Eleven är expert på sin egen livssituation och har oftast själv bra svar. Men vi vill också lyfta vårdnadshavarna som en resurs. Vårdnadshavarna känner sitt barn och har lång erfarenhet av barnets behov och förutsättningar.

Utredningen skriver också att det är nödvändigt att de verksamheter som möter barn och ungdomar har kunskap om riskfaktorer för frånvaro. Vi instämmer i detta, men saknar förslag som tillgodoser detta.

Längre fram i avsnittet anges funktionsnedsättning som en individfaktor, dvs. en faktor som kan hänföras till eleven, och inte som en skolfaktor. Det vänder vi oss emot. Såväl rapporter från Skolinspektionen, Skolverket och våra egna enkät rapporter visar på skolans svårigheter att möta elever med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. Skolans personal behöver ökad kunskap om psykiska funktionsnedsättningar och om hur lärmiljön kan anpassas utifrån de olika individernas behov. Många elever far idag illa i den svenska skolan på grund av skolans oförmåga att möta dem utifrån deras förutsättningar, trots att skolförfattningarna är tydliga med att undervisningen ska anpassas. Skulle skolan klara av detta, behöver funktionsnedsättningar såsom NPF inte längre vara en riskfaktor – såsom

också utredningen skriver på s. 156. Skulle skolan klara av sitt uppdrag, skulle frånvaron minska rejält. Mer korrekt är alltså att funktionsnedsättning är en skolfaktor, och inte en individfaktor, på samma sätt som man resonerar kring särbegåvade elever på sidan 155. Man talar där om att skolan inte har kunnat möta elevens behov, vilket lett till elevens frånvaro.

Att beskriva funktionsnedsättning som en individfaktor, bidrar till eller spår på ett synsätt som handlar om att det är eleven som har svårigheter och inte skolan. Trots att vi vet att skolan har svårt att göra lärmiljön pedagogisk tillgänglig för alla elever. Det är ett synsätt som inte utvecklar den svenska skolan eller ger elever förutsättningar att lyckas i skolan.

7 Skolmiljöns betydelse för närvaro

NSPH ser i princip positivt på utredningens bedömning om ett behov av en nationell utbildning för elevskyddsombud, men ser också behov av ytterligare insatser för att motverka den negativa inverkan på elevers närvaro och välbefinnande som skolmiljön kan ha. Att elever ges möjlighet att organisera sig i elevråd och att utsedda elevskyddsombud får reella möjligheter till delaktighet och inflytande är viktigt, men även detta i sig självt kräver fler insatser än erbjudande om en nationell fortbildning. Utbildade skyddsombud har begränsat handlingsutrymme om inte skolans ledning och personal också är måna om att skapa förutsättningar för ett elevinflytande gällande skolmiljön, till exempel värna elevernas möjlighet att utebli från lektioner för dessa uppdrag och erbjuda lokaler för att låta elevråden samlas. Vi ser en risk med att ansvaret för att skapa en bra lärmiljö och skolorganisation genom detta läggs på eleverna, och vill där poängtera att ansvaret naturligtvis är huvudmannens och skolledarnas, och ser därför ett behov av fler åtgärder.

Utredningen hänvisar till en undersökning som konstaterar att 11 % av landets grundskolor har utsedda elevskyddsombud (sida 178). Vi frågar oss hur mycket större den andelen kommer att bli enbart genom erbjudande om en nationell utbildning för ombuden. Vidare vill också nämna att det finns ytterligare givande tillvägagångssätt att lyssna in elevernas åsikter och erfarenheter som kan komplettera elevskyddsombud, till exempel kvantitativa enkätundersökningar eller i rådsform. Vi håller med utredningen om att skolmiljön är en gemensam sak för alla i skolan och att låta eleverna ha inflytande över utformningen är ett sätt för alla att känna sig involverade och delaktiga i arbetet för en positiv och trivsamt skolmiljö. Det finns mycket att lära av eleverna som bäst vet hur skolmiljön upplevs, och ökad känsla av delaktighet för *alla* elever för mycket gott med sig. I en sådan utbildning ser vi också behov av att inkludera funktionshinderperspektivet för att detta ska kunna uppmärksammas av skyddsombudet. Eftersom elevskyddsombuden utses från och med årskurs 7 undrar vi också hur utredningen tänker vad gäller inflytande och delaktighet för elever i lägre klasser, särskilt i mellanstadiet?

Utredningen skriver utförligt om vikten av värdegrundsarbete för hög närvaro, och NSPH ställer sig också frågande till huruvida detta stärks tillräckligt av en nationell utbildning för elevskyddsombud. Skolor behöver arbeta aktivt med arbetsro, likabehandling, antimobbning och relationsbyggande elev-personal för att åstadkomma gott klimat och trivsel för att minska frånvaron. I Riksförbundet Attentions film ”Imorgon ska jag vara normal” (https://www.youtube.com/watch?v=W6rr5_9_D1M) berättar elever med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar om bland annat bristande förtroende för och dåligt bemötande från lärare och andra vuxna inom skolan. Clara berättar hur hon förvisso gick till skolan, men enbart för att hänga i korridorerna och inte delta i några lektioner. Och att detta pågick under en lång tid utan att hon upplevde att någon vuxen tog det på allvar eller

försökte göra nånting för henne. Det är en brist på inkludering som bidrar till meningslöshet och vanmakt istället för att de vuxna skapar motivation till lust att lära och delaktighet för *alla* elever. Vidare är kränkningar och trakasserier elever emellan ett stort problem på många skolor, där studier pekar på att elever med neuropsykiatrisk problematik i högre utsträckning är utsatta för trakasserier och mobbing. Här behöver personalen relevant kunskap och adekvata handlingsplaner för att åtgärda problemet

Tillgänglighet är ytterligare en viktig aspekt av skolmiljön. För elever med kognitiva funktionsnedsättningar kan exempelvis en väldigt bullrig miljö eller en miljö med mycket synintryck i form av färgglada väggar istället för avskalad enhetlighet vara väldigt påfrestande. Kognitiva funktionsnedsättningar kan också medföra svårigheter att orientera sig i stora skolbyggnader och klara av att ta sig från ett klassrum till ett annat mellan olika lektioner. Trots lagstiftning är NSPH:s erfarenhet att tillgänglighet inte alltid uppfylls utan ser behov av stärkt arbetsmiljöarbete och tillsyn inom skolan. Arbetsmiljöverket konstaterade nyligen i en rapport att nio av tio skolor har brister i det systematiska arbetsmiljöarbetet ("Projektrapport för Arbetsmiljöverkets nationella tillsyn av skolan 2013-2016", rapport 2017:1).

8 Närvaroarbete – från att uppmärksamma och kartlägga till att åtgärda frånvaro

8.12.4 Utredningens förslag om sammanhållna skoldagar

NSPH ser positivt på förslaget om att skoldagarna ska vara sammanhållna. Vi vill samtidigt göra utredningen uppmärksam på att längre raster kan vara viktig tid för återhämtning för elever som upplever skolans miljö som påfrestande och tröttande att vara i. Många elever kan också behöva längre tid för att förflytta sig mellan olika klassrum och där korta raster riskerar att skapa stress och svårigheter att delta i gemenskapen. Det är viktigt att schema och skolans miljö skapar goda förutsättningar för alla elever att vistas i skolan och klara av kunskapsinhämtningen i skolan.

Utredningen skriver också att det enbart finns ett begränsat vetenskapligt stöd för vad som kan förebygga frånvaro och främja närvaro. Här anser vi att det finns kunskaper som kan generaliseras kring delaktighet och arbetsmiljö samt vad som gör att elever trivs i skolan; aspekter som vi tror är starkt relaterade till närvaro.

9 Problematisk frånvaro

9.2 Förslag och bedömning om skyldigheter att utreda och vidta åtgärder vid problematisk frånvaro

NSPH tillstyrker förslaget om att skyldigheten att utreda och vidta åtgärder tydliggörs i skollagen samt att dessa ska ske skyndsamt. I en sådan utredning ser vi det som viktigt att det finns kunskap kring viktiga aspekter av barnets liv som kan påverka närvaron i skolan. Det kan bland annat handla om lärandemiljön (generellt eller i specifika ämnen), hemmiljön, matsalsmiljön och rastmiljön.

Vi anser att sådana åtgärder som föreslås ska vidtas utifrån en helhetsbedömning av elevens situation, där eventuell frånvaro kan vara en faktor som tas med i bedömningen. Vi ser en risk med att ett så starkt fokus läggs på just frånvaro att behoven av liknande åtgärder hos närvarande elever där det finns risker för negativ inverkan på elevens utveckling mot utbildningens mål missas. NSPH är enig med utredningen om att det är svårt, och

dessutom blir för trubbigt, att i lagen specificera vid vilken gräns en frånvaro blir problematisk. Vi anser därför att det, utöver att höja medvetenheten om problematisk frånvaro, behövs ett bredare perspektiv på elevens situation som helhet. Ytterligare är det också avgörande att skolan och dess personal får den kunskap och de verktyg som de behöver för att kunna formulera lämpliga åtgärder som har en främjande effekt på elevens skolgång och dennes utveckling mot utbildningens mål.

NSPH tillstyrker också att samråd med elev och vårdnadshavare, samt elevhälsan, ska ske. I utredningen och planerandet av dessa åtgärder ska stor hänsyn tas till elevens egna upplevelser av vilka åtgärder som skulle behövas. Ofta har eleven själv kunskap kring vad som saknas eller behöver förändras för att skolgången ska fungera bättre. SKL lyfter också fram elevens delaktighet och inflytande som en central framgångsfaktor i arbetet med att öka skolnärvaro i sin guide för systematiskt skolnärvaroarbeta i kommuner.⁷ Om specifik kompetens behövs, kring exempelvis en viss sorts psykisk ohälsa, ska det säkerställas att denna finns som del i detta arbete. Om kompetensen inte redan finns inom exempelvis elevhälsan ska sådan kompetens inhämtas utifrån.

Vi tillstyrker också förslaget om att frånvaro i den omfattning som föreslås ska anmälas till huvudmannen så att denne kan göra de prioriteringar gällande resurser som kan behövas.

9.2.1 Förslag om dokumentation

NSPH tillstyrker förslaget om att åtgärderna som vidtas med anledning av frånvaron ska dokumenteras. I dokumentationen bör även utredningen ingå; hur bedömningen av behovet av den specifika åtgärden har gjorts samt vad eleven själv haft för synpunkter och önskemål kring dessa. Dokumentationen bör också specificera planeringen för genomförandet av åtgärden, en ansvarig kontaktperson för detta samt hur och när åtgärden ska följas upp.

Skolinspektionen har under 2016 granskat hur skolor arbetar med extra anpassningar för elever som riskerar att inte nå målen. Utifrån denna föreslår vi att förslaget kompletteras för att förtydliga sådant som redan idag kan brista i sådana processer, såsom systematisk uppföljning av de åtgärder som vidtas.⁸

9.2.2 Förslag om bemyndiganden

NSPH tillstyrker utredningens förslag förutsatt att organisationer som företräder olika elevgrupper får möjlighet att delta i arbetet för att ta fram dessa samt möjlighet att lämna synpunkter på dessa innan de antas.

9.2.3 Utredningens bedömning av problematisk frånvaro

NSPH tillstyrker utredningens förslag. För att utredningens förslag ska få en enhetlig effekt över landet och att alla elever ska kunna förvänta sig likvärdigt agerande oberoende av var i landet de bor eller vilken skola de går i behöver begreppen som utredningen lyfter operationaliseras. Om gränsvärden ska sättas tillstyrker NSPH att de ska reglera när åtgärder senast ska vidtas, men även vad gäller dessa fall ser vi en risk med att detta kan användas

---

⁷ Sveriges Kommuner och Landsting, Vänd frånvaro till närvaro, 2013

⁸ Skolinspektionen, Skolans arbete med extra anpassningar – Kvalitetsgranskningsrapport, 2016

som en gräns att börja agera vid. Frånvaro är en av flera indikatorer som skolan bör beakta i en bedömning av behov av eventuella åtgärder hos en elev.

I vissa fall kan det vara viktigt med individuella åtgärder för en specifik individs situation för att denna ska fungera bättre, men vi ser det också som viktigt att skolan noga granskar sin verksamhet i stort. Skolmiljön bör uppnå en nivå av grundtillgänglighet för samtliga elever utan att individuella åtgärder ska sättas in, och här kan frånvaro på skolövergripande vara en av flera indikatorer på att det kan behövas mer omfattande förändringar i skolans verksamhet, utöver åtgärder för enskilda elever, såsom beskrivs i våra kommentarer för kapitel 7. Även detta bör ingå i de allmänna råd som tas fram.

10 Elevhälsans viktiga roll

10.8 Utredningens bedömning om elevhälsans arbete

NSPH tillstyrker utredningens förslag men anser att elevhälsan omgående behöver få ökade resurser för att få reell möjlighet att uppfylla sitt uppdrag. Vår bild är liksom utredningens att elevhälsan i dagsläget agerar där problem uppstår, men har begränsade möjligheter att bedriva sitt förebyggande arbete. I skolor där elevhälsopersonal, såsom kuratorer, bara har några timmars arbetstid per vecka eftersom tjänsten är fördelad på ett antal olika skolor räcker tiden sällan till för att ens arbeta med de problem som dyker upp. Vi ser ett behov av en elevhälsa som aktivt syns och verkar ute i skolans verksamhet för att sänka trösklarna för elever som har behov av stöd från elevhälsan att ta kontakt med dem. Vi anser också att det inte är tillräckligt att elevhälsan enbart ska tillhandahålla specialpedagogisk kompetens utan anser att elever ska ha tillgång till en utbildad specialpedagog. Vi anser också att det behöver finnas säkrad logopedisk och arbetsterapeutisk kompetens att tillgå.

Elevhälsan är ofta den första instansen som har möjlighet att fånga upp begynnande psykisk ohälsa hos barn och unga, förutsatt att eleven får en kontakt som upplevs som gynnsam med verksamheten. Det är därför avgörande att elevhälsan har en bred kompetens i att fånga upp olika uttryck av psykisk ohälsa eller psykiska funktionsnedsättningar för att kunna ge rätt stöd eller remittera vidare till rätt instans samt ha fortsatt samverkan med denna. Vi ser det också som viktigt att kunna ha alternativa kontaktvägar till elevhälsan, såsom kontakt via mail eller telefon.

I ett förebyggande arbete ser vi också behov av att alla elever i grundskolan får kunskap om, och forum att diskutera, teman som stress, nedstämdhet och normkritik, såväl som studieteknik och färdigheter för att hantera känslor. Vi föreslår också att elevhälsan skulle kunna anordna föreläsningar för föräldrar och närstående med externa föreläsare för att öka kunskapsnivån och medvetenheten om dessa frågor. För att tidigt uppmärksamma och ge stöd till elever behöver skolan samverka med förskolan och vidta åtgärder utifrån relevant information om barns behov. Vi tror också att möjligheten att ge elever tidiga insatser skulle förbättras om samtliga elever i samband med första besöket hos skolsköterskan inte bara fick mäta sig, väga sig och testa synen utan också göra tester som visar på de kognitiva funktionerna.

11 Motivation till närvaro – studie- och yrkesvägledning

11.5 Utredningens bedömning om studie- och yrkesvägledning

NSPH är eniga med utredningen i bedömningen att tillgången till studie- och yrkesvägledande kompetens på landets grundskolor är viktig och att den behöver öka. Dock så ser vi ett behov av detta omgående och menar därför att en förstärkning av denna form av stöd behöver ske även under den tid som krävs för en sådan utredning

11.6 Utredningens förslag om studie- och yrkesvägledning

NSPH tillstyrker utredningens förslag, men vi anser också att prioriteringen i studie- och yrkesvägledarens arbete bör ske utifrån en helhetsbedömning där frånvaro är en betydande, men inte enda, faktor. Även elever med begynnande frånvaro alternativt bristande eller sjunkande resultat i skolan bör prioriteras, samt elever som identifierats av exempelvis elevhälsan vara i behov av sådan vägledning. Ju längre vägen tillbaka till en fungerande skolgång är desto mer motivationsarbete krävs för att eleven ska välja detta, varför det är viktigt att fånga upp elever i behov av detta i ett så tidigt skede som möjligt.

Vi ser det också som viktigt att elever tidigt får kunskap om vilka olika inriktningar som är möjliga efter grundskolans avslut, där vetskapen om att det finns möjlighet att studera en specifik inriktning eller med ett specifikt upplägg som kanske passar eleven bättre kan bidra med ökad motivation. Vi ser det också som viktigt att studie- och yrkesvägledarens arbete kommer in som ett perspektiv i ett större stödande arbete med exempelvis elevhälsan.

12 Samverkan – närvaro med gemensamma krafter

12.5.2 Utredningens bedömning om samverkan inom skolenheten med elevhälsan

NSPH instämmer i utredningens bedömning, det är viktigt att lärare kan få ta del av den specialistkunskap som elevhälsan besitter. Vi anser dock att detta bör vara ett förslag från utredningen. Vi tycker också att detta behöver formuleras tydligare genom att rektorn ”ska” göra detta, och inte bara ”bör”. Vi anser också att den sista bisatsen kan strykas, dvs. den som lyder ”vilket kan bidra till att förebygga frånvaro och främja närvaro”. Det är viktigt att elevhälsan ges de resurser både i kompetens och också tid för att kunna utföra detta uppdrag, samt att det finns en samsyn i hela skolverksamheten om var gränserna för elevhälsans roll går. Vi ser också att samtliga lärare behöver få en ökad kunskapsnivå vad gäller bemötande av elever med psykisk ohälsa eller psykiska funktionsnedsättningar.

12.6.3 Utredningens bedömning avseende kunskap om riskfaktorer

NSPH håller med om utredningens bedömning men ser behov av ett mer konkret förslag för att detta ska bli verklighet. Vi ser också att ansvarsområdena och samverkan mellan exempelvis elevhälsans verksamhet och andra stödinstitutioner, såsom barn- och ungdomspsykiatri eller socialtjänsten, behöver förtydligas så att det inte uppstår glapp emellan dessa verksamheter där elever skickas fram och tillbaka utan att något stödande arbete inleds. Detta ser vi som mycket angeläget då forskningen entydigt visar på vikten av tidiga insatser, men också då detta kan lägga en grund för elevens framtida inställning till och förtroende för samhällets instanser och vårdsystemen.

Vi anser att rektorn bör få ett tydligt ansvar att samverka, där ett sätt att göra detta är att skapa en gemensam budget för samverkan som dels möjliggör en ökad kunskap kring respektive verksamhet men också kortare kontaktvägar. Det kan handla om samföreläsningar eller att ha med exempelvis en socialsekreterare i en organiserad, rutinmässig samverkan i skolan. NSPH anser också att rätten till en samordnad individuell plan (SIP) som finns lagstadgad i hälso- och sjukvårdslagen samt socialtjänstlagen också ska införas i skollagen,

om eleven under skoltiden också har kontakt med kommunen eller landstinget. Här kan man tänka sig en gemensam utbildningsinsats mellan de olika insatserna, där man också diskuterar hur man ska samverka när behoven finns. En sådan insats skulle skolmyndigheterna kunna ta fram.

Övriga synpunkter avseende samverkan

NSPH ser också att skolan i större utsträckning skulle behöva få in representanter från civilsamhället i sin verksamhet. Detta kan både avse fortbildning för lärare utifrån olika perspektiv, men också närvaro av olika organisationer för eleverna. För att representanter från civilsamhället ska kunna närvara i skolan behövs dock också resurser tillsättas för detta.

13 Överlämningar vid övergång inom och mellan skolor

13.3.4 Utredningens förslag

NSPH tillstyrker utredningens förslag om att systematiska överlämningar ska göras när elever övergår från en skolenhet till en annan. Idag brister överlämningar alltför ofta, som också utredningen påpekat, vilket inte minst kan leda till att elever med behov av extra stöd går miste om det stöd och de anpassningar man tidigare haft och får onödiga svårigheter i skolsituationen, vilket kan bidra till frånvaro.

Som utredningen skriver är en framgångsfaktor att det finns ett förtroende och ett samarbete mellan skolan och vårdnadshavare, och vi vill också understryka vikten av att eleven ges möjlighet att vara delaktig. För elever med psykisk ohälsa eller behov av extra stöd blir det extra viktigt att lyssna till eleven. Genom att i god tid börja förbereda en överlämning tillsammans med eleven finns det möjlighet för eleven att vara delaktig i att bestämma vilket stöd hen kan få på mottagande skola, samt förbereda eventuella samtycken så att stödet är på plats så tidigt som möjligt på nya skolan. Exempelvis ESS-Gymnasiet i Stockholm arbetar vidare med så kallade ”in-samtal” för nya elever, där de genomför intervju liknande samtal för att få veta så mycket som möjligt om elevens förutsättningar och vad som fungerar bra respektive är riskfaktorer. Det är ett väldigt bra sätt att tillsammans ta vid erfarenheter och kunskaper från tidigare skolår och ett bra komplement till information som överlämnas från förra skolan.

13.3.5 Förslag om lärarens roll vid övergångar

NSPH är positiva till att man vid övergångar särskilt ska uppmärksamma de elever vars frånvaro riskerar att ha negativ inverkan på elevens utveckling, men efterfrågar tydligare direktiv om hur det i praktiken bör göras. Vidare är det centralt att alla ansvariga och med inflytande samarbetar för att få till bra övergångar för dessa elever och att fler än läraren är delaktiga, varför förslaget om att särskilt uppmärksamma dessa grupper kanske inte enbart borde gälla lärare utan även rektor och elevhälsan, med flera. Vi vill också poängtera att detta bör handla dels om övergångar mellan skolor och skolformer, men också övergångar till och från vårdinstanser såsom psykiatrisk slutenvård eller behandlingshem.

13.3.6 Förslag om uppgift om ogiltig frånvaro i avgångsintyg

NSPH avstyrker förslaget. NSPH anser att den viktigaste informationen att föra över vid övergångar är vad som fungerar bra för eleven, elevens styrkor och riskfaktorer att ta hänsyn till, samt övriga punkter som finns på sida 335 i utredningen. Graden av frånvaro anser vi vara sekundär. Som utredningen vidare konstaterar är elevernas och vårdnadshavarnas

förtroende för skolorna väldigt viktigt i arbetet för ökad närvaro, varför exempelvis sådan här information behöver hanteras varsamt. Vi ställer oss frågande till det etiska i att låta frånvarosiffror skrivas in på individnivå, om frånvaron är relaterad till skolans brister.

14 Ett systematiskt kvalitetsarbete för att minska frånvaro och stärka närvaro

14.5 Utredningens bedömning om systematiskt kvalitetsarbete

Av utredningen framgår brister i det systematiska kvalitetsarbetet. Skolinspektionens granskningar och andra rapporter visar också att många skolor har svårt att ge elever en likvärdig utbildning och förutsättningar att nå målen. Där det finns ett medvetet kvalitetsarbete med målet att alla elever ska nå målen, är förutsättningarna för att upptäcka brister och åtgärda dem större. Det ger skolledning incitament till att göra ändringar i verksamheten och kompetensutveckla personalen där det behövs. Det strategiska arbetet tror vi är en viktig del i skapandet av en skola som skapar förutsättningar för alla elever. Därför är det otillfredsställande att ingen åtgärd föreslås för att förbättra arbetet, och vi vill se riktade insatser mot skolans ledning.

Vi vill till exempel se förslag som handlar om att det statliga rektorsprogrammet ska innehålla kunskap om psykiska funktionsnedsättningar såsom NPF och grundläggande specialpedagogik. I planering av skolans verksamhet och för att kunna göra viktiga prioriteringar, behöver också rektor ha tillräcklig kunskap om elevers olika behov och förutsättningar. I utbildningen behöver också ett speciellt fokus läggas vid rektorns roll och hur skolan organiseras för att framgångsrikt kunna möta elever med funktionsnedsättning. Även skolchefer och huvudmän behöver få en ökad kunskap kring dessa frågor. Här ser vi behov av en utbildningsinsats som brukarrörelsen bör få vara med och utforma.

15 Huvudmannens skyldigheter och hemkommunens åtgärder inom ramen för skolpliktsbevakningen

15.2.2 Utredningens förslag om huvudmannens ansvar

NSPH tillstyrker förslaget.

16 Hemkommunens ansvar för samordnande av insatser

16.4 Utredningens förslag avseende hemkommunens ansvar för samordning av insatser

NSPH ser positivt på förslaget. Det är viktigt att frågan lyfts på hög nivå och att kommunen tar ett ansvar för att en fungerande samverkan kommer till stånd. Men det är också viktigt att samverkan blir verklighet på alla nivåer. Även den enskilda skolan, inklusive fristående skolor, behöver upprätta fungerande samverkansformer med instanser såsom socialtjänst och BUP. Därför behöver också rektorns ansvar lyftas fram.

Ett sätt att lösa frågan om resurser, är att skapa en gemensam budget för samverkan mellan de olika insatserna. En sammanhållande chef över samverkan ökar också signalvärdet och ger goda förutsättningar för att samverkan kommer till stånd. Det är också viktigt för oss att lyfta fram att ansvaret för att samordna insatserna måste gälla där det finns behov av insatser och inte bara när det gäller problematisk frånvaro. För eleven insatser även från andra instanser behöver samordning ske för att skapa bäst möjliga förutsättningar och undvika att saker faller mellan stolar.

Idag regleras samverkan mellan socialtjänsten och vården genom samordnad individuell plan (SIP). Det innebär att socialtjänst och vården är skyldiga att initiera och medverka på möten när en person har behov av insatser från både socialtjänsten och vården. Det är en brist att skolan inte omfattas av detta lagkrav. Det finns behov av att skolan också finns med i detta lagreglerade samverkansarbete.

17 Tillsyn – ett stöd i närvaroarbetet

17.5 Utredningens bedömning om en kvalitetsgranskning av skolors närvaroarbete

NSPH tycker att det är bra att Skolinspektionen får i uppdrag att göra en kvalitetsgranskning av skolornas närvaroarbete.

När det gäller utredningens uppdrag att undersöka om de åtgärder som Skolinspektionen kan vidta inom ramen för sin tillsyn är ändamålsenliga för att minska frånvaro och öka närvaro, vill vi framhålla att Skolinspektionens tagit fram många bra rapporter. Problemet är att det händer för lite ute i skolorna efter dessa rapporter, trots att de kan vara tydligt med vad som behöver förbättras. Skolinspektionens rapporter bör i större utsträckning användas som ett verktyg i ett löpande kvalitetsarbete i att förbättra skolan för eleverna. Det bör användas på detta sätt ute i verksamheterna, men också på myndighetsnivå. Till exempel skulle de kunna lyftas i högre grad även av Skolverket. Man skulle också kunna tänka sig en ordning där Specialpedagogiska myndigheten får mandat att stödja en verksamhet där det finns utvecklingsområden.

Även när det gäller enskilda anmälningsärenden får vi höra att Skolinspektionens beslut inte alltid lett till behövliga förändringar för eleven. Det kan handla om att insatser görs strax efter en granskning, men att insatserna sedan mattas av. Därför är det viktigt att uppföljning görs, samt att elev och vårdnadshavare görs delaktiga.

Nationell Samverkan för Psykisk Hälsa

Ann-Kristin Sandberg
Samordnare NSPH